Febrúar 2026

Forvarnaáætlun gegn kynbundnu og kynferðislegu ofbeldi meðal barna og ungmenna 2026–2030

Stjórnarráð Íslands
Dómsmálaráðuneytið

Forvarnaáætlun gegn kynbundnu og kynferðislegu ofbeldi meðal barna og ungmenna 2026-2030

©2026 Dómsmálaráðuneytið

Dómsmálaráðuneytið
Skúlagötu 4 – 101 Reykjavík
545 9000 – dmr@dmr.is

Febrúar 2026

stjornarradid.is

Efnisyfirlit

Útdráttur **4**

1. Inngangur **5**

2. Samráð **9**

3. Aðgerðaáætlun **11**

Almennar aðgerðir 11

1. Framkvæmdasjóður 11

2. Heildstætt mat á kostnaði vegna kynferðislegs ofbeldis gegn börnum og ungmennum 11

3. Efling forvarnateyma grunnskóla 12

4. Miðlun þekkingar, skipulag fræðslu og forvarna í skólum, frístundaheimilum og félagsmiðstöðvum 13

5. Þjónusta og stuðningur við börn og ungmenni í tómstundastarfi 14

6. Netnámskeið fyrir starfsfólk með börnum og ungmennum verði textuð 15

7. Netnámskeið fyrir starfsfólk sem vinnur með börnum undir tveggja ára aldri 16

8. Miðlægur gagnagrunnur um þátttöku starfsfólks í netnámskeiðum 16

Stafrænt kynferðislegt og kynbundið ofbeldi og áreitni 17

9. Aukið stafrænt öryggi barna og ungmenna 17

10. Fræðsla um stafrænt öryggi barna og ungmenna 19

11. Aðgerðir gegn kynferðisofbeldi með notkun gervigreindar 20

12. Námskeið um tengsl milli öfgahyggju og kynbundins ofbeldis 21

13. Stuðningur og fræðsla til foreldra og forsjáraðila um stafrænt ofbeldi og klám 21

Fræðsla 23

14. Fræðsla til starfsfólks sem starfar með börnum og ungmennum 23

15. Hlutverk samfélagslögreglu 23

16. Kynningar og upplýsingagjöf til almennings og fagfólks 24

Leiðbeiningar, verkferlar og gátlistar 25

17. Áætlanir og verkferlar til að koma í veg fyrir kynbundið og kynferðislegt ofbeldi 25

18. Samræmt verklag og verkferlar til að bregðast við kynbundnu og kynferðislegu ofbeldi og áreitni gegn börnum og ungmennum 26

19. Gátlistar fyrir öll skólastig á heilsueflandi.is 27

20. Viðbrögð við kynferðislegu ofbeldi framhaldsskólanema gegn samnemendum 28

21. Viðbrögð við óviðeigandi kynferðislegri hegðun barna og ungmenna í skóla- og frístundastarfi 28

Eftirfylgni og mat á árangri 29

22. Stýrihópur um framkvæmd og innleiðingu forvarnaáætlunar 29

23. Mælaborð um framgang aðgerða forvarnaáætlunar 30

Útdráttur

Í framhaldi af forvarnaáætlun sem gilti fyrir árin 2021–2025 hefur dómsmálaráðherra ákveðið að loknu samráði við hagsmunaaðila að leggja fram forvarnaáætlun ríkisstjórnarinnar gegn kynferðislegu og kynbundnu ofbeldi meðal barna og ungmenna fyrir árin 2026 til og með 2030 með það að markmiði að koma á og viðhalda skipulögðum forvörnum meðal barna og ungmenna gegn kynferðislegu og kynbundnu ofbeldi og áreitni.

Við framkvæmd aðgerða í forvarnaáætlun verði sérstök áhersla lögð á þær áskoranir og hættur sem stafrænt umhverfi og veruleiki barna og ungmenna skapa og hvernig megi koma í veg fyrir og bregðast við stafrænu ofbeldi. Forvarnir verði áfram samþættar kennslu og skólastarfi á öllum skólastigum, í frístundaheimilum og félagsmiðstöðvum, íþrótta- og æskulýðsstarfi og öðru tómstundastarfi. Tekið verði sérstakt tillit til mismunandi þarfa jaðarsettra hópa fyrir fræðslu, forvarnir og úrræði og leitað til viðeigandi félagasamtaka um samstarf við undirbúning, útfærslu og framkvæmd aðgerða.

1. Inngangur

Framkvæmd aðgerða samkvæmt fyrri forvarnaáætlun hefur skilað umtalsverðum árangri og lagt traustan grunn að markvissu forvarnastarfi gegn kynferðislegu og kynbundnu ofbeldi og byggir þessi endurnýjaða forvarnaáætlun að mörgu leyti á þeirri miklu vinnu sem unnin var á gildistíma hennar.

Rétt er að benda á að á þeim tíma sem liðinn er frá fyrri forvarnaáætlun hafa ýmsar breytingar átt sér stað. Má þar nefna gildistöku laga um samþættingu þjónustu í þágu farsældar barna, samþykkt aðgerðaáætlunar í málefnum hinsegin fólks og landsáætlunar í málefnum fatlaðs fólks. Þá hefur verið byggður upp samræmdur fræðslu- og námsefnisgrunnur fyrir öll skólastig og aðra þjónustu þar sem börn og ungmenni dvelja, m.a. með þróun og miðlun námsefnis og aðgengi að netnámskeiðum fyrir starfsfólk sem starfar með börnum og ungmennum. Jafnframt varð til víðtækur og markviss samráðsvettvangur milli stofnana, ráðuneyta, félagasamtaka og annarra ábyrgðaraðila sem unnu sameiginlega að innleiðingu, miðlun og þróun verkefna á sviði forvarna. Fjöldi þverfaglegra verkefna milli stofnana varð til í tengslum við þessa vinnu og byggja fjölmargar aðgerðir sem lagðar eru til í þessari forvarnaáætlun á þeim grunni.

Þessi nálgun er í samræmi við lög um samþættingu þjónustu í þágu farsældar barna, þar sem forvarnir eru skilgreindar sem fyrsta stigs þjónusta og lögð er áhersla á samfellda, þverfaglega samvinnu kerfa. Jafnframt styður forvarnaáætlun þessi við alþjóðlegar skuldbindingar Íslands samkvæmt barnasáttmála Sameinuðu þjóðanna, Istanbúl-samningnum og Lanzarote-samningi Evrópuráðsins. Með aðgerðunum er jafnframt brugðist við ábendingum Lanzarote-nefndar Evrópuráðsins, m.a. um mikilvægi markvissrar og kerfisbundinnar kynfræðslu og fræðslu um kynferðislegt ofbeldi sem hæfir aldri og þroska barna eftir skólastigum.[1] Með því að halda áfram að efla forvarnir sem fyrsta stigs þjónustu er tryggt að þessi skuldbinding endurspeglist í framkvæmd og viðbragði stjórnvalda við nýjum áskorunum í samfélaginu.

Þrátt fyrir þann árangur sem náðst hefur við framkvæmd fyrri forvarnaáætlunar og að á Íslandi mælist kynjajafnrétti mest á meðal þjóða samkvæmt lista Alþjóðaefnahagsráðsins, þá er kynferðislegt og kynbundið ofbeldi enn algengt hér á landi. Samkvæmt íslenskum rannsóknum hafa á bilinu 6–9% karla og 25–

[1] Factsheet – Iceland, Lanzarote Committee monitoring findings on: "The protection of children against sexual exploitation and sexual abuse facilitated by information and communication technologies (ICTs): addressing the challenges raised by child self-generated sexual images and/or videos (CSGSIV)". https://rm.coe.int/factsheet-iceland-the-protection-of-children-against-sexual-exploitati/1680acde4b

30% kvenna orðið fyrir kynferðislegu ofbeldi um ævina.[2] Þá svara 20% kvenna og 7% karla í framhaldsskólum því játandi í Íslensku æskulýðsrannsókninni að þeim hafi verið nauðgað. Í niðurstöðum sömu rannsóknar fyrir grunnskóla svara 4% drengja og 12% stúlkna því játandi að annar unglingur hafi haft við þau munnmök eða samfarir gegn vilja þeirra einhvern tíma á ævi þeirra. Rannsóknir hafa sýnt að þolendur kynferðisofbeldis greina frá lakari líkamlegri og andlegri heilsu.[3] Það er því til mikils að vinna að koma í veg fyrir kynbundið og kynferðislegt ofbeldi og draga úr skaðlegum afleiðingum þess til skemmri og lengri tíma.

Heimilisofbeldi er ein algengasta birtingarmynd kynbundins ofbeldi. Afleiðingar heimilisofbeldis á börn og ungmenni sem verða fyrir því, eða verða vitni að því, geta verið langvarandi og mjög alvarlegar. Miðað við fjölda mála og reynslu félagasamtaka má ætla að börn sem búa við, eða hafa búið við, heimilisofbeldi séu einn stærsti hópur barna sem þolendur ofbeldis. Fræðsla og forvarnir þurfa því að taka tillit til barna sem mögulega búa við heimilisofbeldi til að auka líkurnar á því að börn sem búa við heimilisofbeldi segi frá ofbeldinu og fái þann stuðning og aðstoð sem þau þurfa. Þá er mikilvægt að heilbrigðisstarfsfólk, dagforeldrar og leikskólakennarar fái nauðsynlega fræðslu og þekki merki heimilisofbeldis og sýni rétt viðbrögð ef grunur vaknar um heimilisofbeldi til þess að geta staðið vörð um börn sem aldurs og þroska vegna geta ekki sjálf sagt frá. Þá er og rétt að hafa í huga að samkvæmt rannsóknum, m.a. rannsókn Félagsvísindastofnunar Háskóla Íslands á „Ofbeldi í nánum samböndum og fjölskyldum hinsegin fólks á Íslandi“ og greiningu á gögnum úr Íslensku æskulýðsrannsókninni 2024, eru hinsegin og kynsegin ungmenni mun líklegri til að hafa verið beitt eða upplifað ofbeldi á heimili sínu en gagnkynhneigðir drengir og stúlkur.[4]

Ofbeldi gegn börnum hefur enn fremur tekið á sig nýjar og flóknari myndir í takt við hraða tækniþróun og breytt samskiptamynstur. Notkun snjalltækja og samfélagsmiðla hefur skapað aðstæður þar sem áreitni og ofbeldi geta átt sér stað án þess að gerendur og þolendur þekkist eða hittist nokkurn tíma augliti til auglitis. Stafrænt ofbeldi getur m.a. falist í netáreitni, endurtekinni stafrænni áreitni í gegnum skilaboð og athugasemdir, hótunum um að birta viðkvæmt

[2] Talnabrunnur. Fréttabréf landlæknis um heilbrigðisupplýsingar. 18. árg. 8. tbl. 2024: https://assets.ctfassets.net/8k0h54kbe6bj/5x84brxZ0Qwr835IU7Mqs9/6771cfe379914905abe40cb897947dcf/Talnabrunnur_tbl8_2024.pdf;

Áfallasaga kvenna, algengi ýmissa áfalla: https://afallasaga.is/wp-content/uploads/2020/05/algengi-%C3%A1falla-1024x745.png;

Einarsdottir, TS, Asgeirsdottir, BB, Sigurvinsdottir, R, Ullman, SE og Guðmundsdóttir, B (2024), 'Prevalence of trauma exposure and PTSD symptoms among the Icelandic population: gender and regional differences', *Scandinavian Journal of Public Health*, 52. árg. 8. tbl., bls. 968–977. https://doi.org/10.1177/14034948231217019

[3] Talnabrunnur. Fréttabréf landlæknis um heilbrigðisupplýsingar. 18. árg. 8. tbl. (2024);

Hilda Björk Daníelsdóttir, Thor Aspelund, Edda Bjork Thordardottir, Katja Fall, Fang Fang, Gunnar Tómasson, Harpa Rúnarsdóttir, Qian Yang, Karmel W Choi, Beatrice Kennedy, Thorhildur Halldorsdottir, Donghao Lu, Huan Song, Jóhanna Jakobsdóttir, Arna Hauksdóttir og Unnur Anna Valdimarsdóttir (2022), Adverse childhood experiences and resilience among adult women: A population-based study, https://doi.org/10.7554/eLife.71770

[4] Ofbeldi í nánum samböndum og fjölskyldum hinsegin fólks á Íslandi (2024), https://www.stjornarradid.is/library/02-Rit--skyrslur-og-skrar/Ofbeldi_i_fjolskyldum_og_nanum_sambondum_hinsegin_folks.pdf?design=DesignPageItems

kynferðislegt myndefni (e. sextortion), dreifingu kynferðislegs efnis án samþykkis og stafrænni eltihrellingu (e. stalking).

Samhliða þessari þróun hefur útbreiðsla hatursorðræðu, innrætingar og öfgahyggju á netinu orðið alvarlegt vandamál. Börn og ungmenni verða í auknum mæli fyrir áhrifum frá hópum sem miðla öfgafullum hugmyndum, kynþáttahyggju og kvenfyrirlitningu í gegnum samfélagsmiðla og spjallrásir á netinu. Rannsóknir benda til þess að slík innræting hafi aukist verulega og að öfgahópar nýti algrím samfélagsmiðla markvisst til að beina boðskap sem ýtir undir hatursorðræðu og fjandsamleg viðhorf að ungu fólki.[5] Þá hefur þróun gervigreindar jafnframt opnað nýjar leiðir fyrir gerendur til að skapa, framleiða og dreifa stafrænu kynferðisofbeldi. Með notkun gervigreindartækni er nú hægt að framleiða myndefni þar sem börn virðast vera þátttakendur í ýmsu kynferðislegu atferli án samþykkis eða vitundar þeirra. Umfang slíks efnis hefur farið hríðvaxandi á alþjóðavísu; samkvæmt skýrslu Childlight jókst skráning gervigreindarmynda (e. deepfake) sem tengjast börnum um ríflega 1.300% á einu ári.[6] Þessi þróun hefur vakið verulegar áhyggjur meðal alþjóðlegra stofnana, þar á meðal Efnahags- og framfarastofnunarinnar (OECD)[7] og Europol,[8] sem hafa varað við því að gervigreind sé orðin órjúfanlegur hluti af umhverfi stafræns kynferðisofbeldis.

Í íslensku samhengi hafa rannsóknir Fjölmiðlanefndar og Menntavísindastofnunar Háskóla Íslands sýnt fram á að hátt hlutfall barna er útsett fyrir kynferðislegu efni í stafrænum samskiptum.[9] Um 20% nemenda í 8.–10. bekk höfðu fengið sendar nektarmyndir og 5% sent slíkar myndir af sér samkvæmt rannsóknum þessara aðila frá árinu 2023. Á sama hátt höfðu 51% framhaldsskólanema fengið slíkar myndir og 18% sent þær. Þessar niðurstöður undirstrika að kynferðislegt efni og áreitni í stafrænu umhverfi er í auknum mæli orðið hluti af daglegum raunveruleika barna og ungmenna. Þróun þessi er drifin áfram af aukinni tækninotkun barna og ungmenna, skorti á fræðslu um mörk og samþykki, þeirri fjarlægð sem netið veitir gerendum og hagnaðarsjónarmiðum fyrirtækja sem bjóða þjónustu sína á markaði.

Í forvarnaáætlun þessari er því lögð mikil áhersla á að bregðast við þeim hættum og áskorunum sem þetta hefur í för með sér. Nauðsynlegt er að

[5] Europol, "Internet Organised Crime Threat Assessment (IOCTA) 2024" (Publications Office of the European Union, 2024), https://doi.org/10.2813/442713 https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/Internet%20Organised%20Crime%20Threat%20Assessment%20IOCTA%202024.pdf

[6] Childlight, "2025 Into the Light Index on Global Child Sexual Exploitation and Abuse: Supplemental Thematic Analysis Report (STAR)" (Edinburgh: Childlight – Global Child Safety Institute, 2025). https://www.childlight.org/uploads/publications/STAR_2025_min.pdf

[7] OECD, "How's Life for Children in the Digital Age?" (Paris: OECD Publishing, 2025), https://doi.org/10.1787/0854b900-en, https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2025/05/how-s-life-for-children-in-the-digital-age_c4a22655/0854b900-en.pdf

[8] Europol, "Internet Organised Crime Threat Assessment (IOCTA) 2024.

[9] Ingibjörg Kjartansdóttir, "Börn og netmiðlar, 2. hluti: Kynferðisleg komment og nektarmyndir (2023)" (Fjölmiðlanefnd og Menntavísindastofnun Háskóla Íslands, maí 2024). https://fjolmidlanefnd.is/wp-content/uploads/2024/06/BogN_2hluti_KynKommNektarm_2023.pdf

uppfæra forvarnaáherslur og aðferðir stjórnvalda í ljósi þessara breytinga, einkum til að styrkja forvarnir og viðbrögð í stafrænu umhverfi.

2. Samráð

Við undirbúning og gerð forvarnaáætlunar var áhersla lögð á samráð, m.a. með rýnihópum þar sem ungmenni á framhaldsskólaaldri fengu tækifæri til að koma sínum sjónarmiðum á framfæri. Þar kom fram rík áhersla á að stafrænt umhverfi væri vettvangur þar sem þau upplifðu í auknum mæli áreitni og ofbeldi. Þessi reynsla ungmenna var höfð að leiðarljósi við mótun tillagna í forvarnaáætlun. Þá var þema samráðsvettvangs Jafnréttisráðs um jafnrétti kynjanna, sem haldinn var í Hannesarholti 3. desember 2025, forvarnir gegn kynferðislegu og kynbundnu ofbeldi meðal barna og ungmenna. Sérstök áhersla var lögð á stafrænt kynferðisofbeldi og forvarnir og viðbrögð gegn því á fundinum. Meðal þeirra áherslna sem þar komu fram má nefna mikilvægi fræðslu um samþykki og mörk, stafrænt læsi, gagnrýna hugsun og afleiðingar stafræns ofbeldis. Fræðsla til fagfólks, svo sem lögreglu, kennara og sálfræðinga, um stafrænt ofbeldi og viðbrögð við því var ekki síður talin mikilvæg ásamt því að huga þyrfti að sérhæfðri fræðslu fyrir jaðarsetta hópa, svo sem skynsegin börn, börn með fötlun, börn af erlendum uppruna og hinsegin börn. Þá kom fram að foreldrar væru lykilaðilar í að setja börnum sínum skýr mörk um skjánotkun og samfélagsmiðla. Jafnframt kom fram að foreldra skorti leiðbeiningar og sjálfstraust til að ræða netnotkun, klám og samskipti við börn sín. Lög og reglur um stafrænt efni og notkun gervigreindar voru einnig til umræðu. Þar kom fram að ritstjórnarleg ábyrgð fjölmiðla og tæknirisa væri mikil og nauðsynlegt væri að leita leiða, m.a. í samstarfi við tæknifyrirtæki og þjónustuveitendur, til að takmarka aðgang að klámi og möguleika á að nota stafræna tækni sem leið fyrir áreitni og ofbeldi, til að mynda með notkun rafrænna skilríkja.[10]

Forvarnaáætlun þessi byggir m.a. á þeim hugmyndum sem fram komu í samráðsferli við undirbúning og gerð hennar, aðgerðum fyrri forvarnaáætlunar og þeirri reynslu sem fengist hefur við framkvæmd aðgerða innan hennar ásamt ábendingum sem fram hafa komið frá framkvæmdaaðilum, jafnframt því að leggja áherslu á markviss viðbrögð við nýjum áskorunum, einkum á sviði stafræns kynferðisofbeldis og áreitni.

Drög að forvarnaáætlun voru kynnt í samráðsgátt stjórnvalda 16. janúar 2026 og gefinn umsagnarfrestur til 1. febrúar (mál nr. S-10/2026). Alls bárust 17 umsagnir og almennt lýstu umsagnaraðilar ánægju með drögin og aðgerðaáætlunina. Ýmis frjáls félagasamtök gerðu þó athugasemd við að ekki væri gert ráð fyrir aðkomu þeirra að einstaka aðgerðum og að ekki væri tekið tillit til hagsmuna ýmissa jaðarsettra hópa. Í kjölfar samráðsins voru gerðar nokkrar breytingar á

[10] Samráðsvettvangur um jafnrétti kynjanna – Jafnréttisráð: Samantekt af fjórða fundi 3. desember 2025. https://www.stjornarradid.is/library/01--Frettatengt---myndir-og-skrar/DMR/Fylgiskjol-i-frett/Samantekt%20af%20samr%C3%A1%C3%B0svettvangi%20-%203.%20desember%202025.pdf

tillögunni. Einkum lutu þær að því að árétta að frjáls félagasamtök séu lykilsamstarfsaðili við undirbúning og framkvæmd aðgerða og að hagsmunir jaðarsettra hópa, ekki síst fatlaðra og hinsegin barna og ungmenna, séu best tryggðir með aðkomu þeirra og þeirrar ómetanlegu reynslu og þekkingar sem þar er til staðar. Í áætluninni er farin sú leið að þau ráðuneyti sem bera ábyrgð á einstaka aðgerðum skuli vera í samstarfi við viðeigandi félagasamtök í stað þess að telja hver og ein þeirra upp sérstaklega við hverja aðgerð. Í samráðsgátt er gerð nánari grein fyrir efnisatriðum umsagna og viðbrögðum við þeim.

3. Aðgerðaáætlun

Til þess að draga úr kynferðislegu og kynbundnu ofbeldi og áreitni og lágmarka skaðann af slíkri háttsemi skuli unnið í samræmi við eftirfarandi fimm yfirkafla sem greinast í 23 aðgerðir:

- *Almennar aðgerðir*
- *Stafrænt kynferðislegt og kynbundið ofbeldi og áreitni*
- *Fræðsla*
- *Leiðbeiningar, verkferlar og gátlistar*
- *Eftirfylgni og mat á árangri*

Almennar aðgerðir

1. Framkvæmdasjóður

Varið verði 12 millj. kr. árlega, samtals 60 millj. kr. af fjárlögum, til verkefna úr forvarnaáætlun þessari á tímabilinu 2026–2030. Styrkt verði samstarfsverkefni á vegum ráðuneyta í Stjórnarráði Íslands og samstarfsverkefni ráðuneyta og stofnana, félagasamtaka eða háskólasamfélagsins. Dómsmálaráðuneytið auglýsi eftir umsóknum frá ráðuneytum og úthluti styrkjum að undangengnu faglegu mati ráðuneytisins. Reglur sjóðsins og umsóknareyðublöð verði kynnt fulltrúum ráðuneyta í kjölfar gildistöku áætlunarinnar.

- *Markmið:* Innleiða og hrinda í framkvæmd aðgerðum í áætlun þessari.
- *Mælikvarði:* Fyrir lok gildistíma áætlunarinnar hafi verið úthlutað 60 millj. kr. til verkefna innan áætlunarinnar.
- *Kostnaðaráætlun:* 60 millj. kr.
- *Ábyrgðaraðili:* Dómsmálaráðuneyti.
- *Tímarammi:* 2026–2030.

Nánari lýsing á aðgerð

Hlutverk framkvæmdasjóðs er að efla starf stjórnvalda og styðja við framkvæmd ráðuneyta Stjórnarráðsins á aðgerðum forvarnaáætlunar þessarar og eftirfylgni við aðgerðir tengdum henni. Settar verða reglur um úthlutun úr sjóðnum og þær kynntar ráðuneytum í kjölfar gildistöku áætlunarinnar. Dómsmálaráðuneytið auglýsir eftir umsóknum frá ráðuneytum og úthlutar styrkjum að undangengnu faglegu mati ráðuneytisins á því hvar úthlutanir sjóðsins nýtist best.

2. Heildstætt mat á kostnaði vegna kynferðislegs ofbeldis gegn börnum og ungmennum

Unnið verði heildstætt mat á beinum og óbeinum samfélagslegum, hagrænum og efnahagslegum kostnaði vegna kynferðislegs ofbeldis gegn börnum og ungmennum á Íslandi. Lagt verði mat á heildarkostnað vegna áhrifa á heilbrigðiskerfi, félagsþjónustu og menntakerfi, auk kostnaðar vegna áhrifa á lífsgæði, atvinnuþátttöku og framleiðni í samfélaginu. Niðurstöður verði

greindar eftir kyni og nýtist við stefnumótun, forgangsröðun verkefna og úrræða og eflingu forvarna.

- *Markmið:* Draga fram skýra mynd af raunkostnaði samfélagsins vegna kynferðislegs ofbeldis gegn börnum og ungmennum á Íslandi.
- *Mælikvarði:* Skýrsla með niðurstöðum úr mati á samfélagslegum, hagrænum og efnahagslegum kostnaði kynferðislegs ofbeldis gegn börnum og ungmennum liggi fyrir eigi síðar en í lok árs 2029.
- *Kostnaðaráætlun:* 5 millj. kr.
- *Ábyrgðaraðili:* Dómsmálaráðuneyti.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Mennta- og barnamálaráðuneyti, heilbrigðisráðuneyti, menningar-, nýsköpunar- og háskólaráðuneyti.
- *Tímarammi:* 2026–2029.

Nánari lýsing á aðgerð

Kynferðisofbeldi gegn börnum hefur gríðarleg áhrif á þau börn sem fyrir því verða, aðstandendur þeirra og samfélagið í heild. Auk þess að valda djúpstæðum persónulegum og félagslegum skaða getur slíkt ofbeldi leitt til verulegs kostnaðar fyrir samfélagið. Þessi kostnaður getur falið í sér beinan kostnað vegna heilbrigðisþjónustu, sálfræðiþjónustu, félagsþjónustu auk óbeins kostnaðar vegna tapaðrar framleiðni, aukinnar hættu á því að börn og ungmenni falli úr námi, glími við atvinnuleysi eða langvarandi heilsufarsvandamál seinna á ævinni. Markviss efnahagsleg greining mun veita ríki og sveitarfélögum heildarmynd af fjárhagslegum áhrifum kynferðisofbeldis gegn börnum. Leitast verði við að greina gögn eftir kyni, kynvitund og kynhneigð þar sem því verður við komið. Slík gögn eru lykilatriði til að rökstyðja fjárfestingu í forvörnum og stuðningi við þolendur. Greiningin mun byggja á alþjóðlegum viðmiðum og bestu aðferðum, m.a. frá WHO og OECD, og meta bæði beinan og óbeinan kostnað yfir líftíma þolenda, frá broti og til fullorðinsára.

3. Efling forvarnateyma grunnskóla

Forvarnateymi grunnskóla verði efld og hlutverk þeirra endurskoðað og skýrt í nánu samstarfi við Samband íslenskra sveitarfélaga. Tryggt verði að teymin fái skýrt umboð og ábyrgðarsvið. Setu í forvarnateymum fylgi skilgreindur tími, teymisvinna byggi á stöðugleika með skýru verklagi, og fulltrúum í teymunum standi til boða reglubundin þjálfun og endurmenntun í samstarfi við skólaskrifstofur og Samband íslenskra sveitarfélaga.

- *Markmið:* Efla og skýra hlutverk forvarnateyma til að tryggja samræmd og markviss viðbrögð.
- *Mælikvarði:* Að minnsta kosti 90% grunnskóla hafi á að skipa virku forvarnateymi með skýrt skilgreint hlutverk og ábyrgðarsvið. Endurmenntun fari fram reglulega fyrir hvert teymi á tímabilinu 2026–2030.
- *Kostnaðaráætlun:* Innan fjárheimilda.
- *Ábyrgðaraðili:* Mennta- og barnamálaráðuneyti í samstarfi við Samband íslenskra sveitarfélaga.
- *Dæmi um aðra samstarfsaðila:* Viðeigandi félagasamtök.
- *Tímarammi:* 2026–2030.

Nánari lýsing á aðgerð

Með endurskoðun og skýrari skilgreiningu á hlutverki forvarnateyma er leitast við að draga úr óvissu um ábyrgð, auka skilvirkni og bæta gæði forvarna- og viðbragðsstarfs innan grunnskóla.

Forvarnateymum í grunnskólum var komið á fót með fyrri forvarnaáætlun. Ábyrgð á skipulagi skólastarfs, þ.m.t. fræðslu, forvörnum og viðbrögðum við ofbeldi, hvílir á skólastjórnendum og skólaskrifstofum sveitarfélaga. Forvarnateymum ofbeldis er ætlað að styðja við þessa ábyrgð með ráðgjöf og faglegum stuðningi. Hlutverk forvarnateyma felst m.a. í að tryggja að fyrir liggi heildstæð forvarnaáætlun skóla sem sýnir með skýrum hætti hvernig fræðsla um ofbeldi og áreitni er tryggð í öllum árgöngum skólans, hvernig viðbragðsáætlanir eru útfærðar og kynntar og hvernig samfella og samræmi í ofbeldisforvörnum er tryggt í framkvæmd. Teymin gegna þannig lykilhlutverki í að styðja stjórnendur og starfsfólk við að innleiða og viðhalda skipulögðu og faglegu forvarnastarfi.

Þá gegna forvarnateymi mikilvægu hlutverki við samhæfingu viðbragða þegar upp koma mál eða áhyggjur tengdar ofbeldi eða áreitni, þar á meðal með ráðgjöf til starfsfólks og tengingu við aðra viðeigandi aðila eftir því sem við á. Skýrt umboð, afmarkað ábyrgðarsvið, skilgreindur tími og reglubundin þjálfun fulltrúa teymanna eru lykilforsendur þess að þau geti sinnt þessu hlutverki á faglegan og samræmdan hátt. Forvarnateymin taka ekki fyrir einstök mál sem eðli máls samkvæmt eiga heima hjá lögreglu eða barnaverndarþjónustu, teymin geta hins vegar með stuðningi stjórnenda, vísað málum í réttan farveg. Við endurskoðun á hlutverki forvarnateyma er lagt til að skoðað verði sérstaklega hvort skipan forvarnateyma skuli vera með þeim hætti að ákveðnir starfsmenn, svo sem hjúkrunarfræðingar, ættu að eiga sæti í forvarnateymum þar sem því verður við komið. Við endurmenntun og þjálfun forvarnateyma verði áhersla lögð á þekkingu á stafrænum veruleika barna og ungmenna.

Mikilvægt er að Samband íslenskra sveitarfélaga hafi skýrt samræmingarhlutverk í miðlun viðmiða og eftirfylgni, þannig að gæði og innleiðing verði sambærileg óháð búsetu barna og að unnið verði náið með Kennarasambandi Íslands við endurskoðun og skilgreiningar á hlutverkum forvarnateyma.

4. Miðlun þekkingar, skipulag fræðslu og forvarna í skólum, frístundaheimilum og félagsmiðstöðvum

Stuðningur verði tryggður við skólaskrifstofur sveitarfélaganna, skólastjórnendur, forvarnateymi og annað starfsfólk við miðlun þekkingar og skipulag fræðslu og forvarna gegn kynferðislegu og kynbundnu ofbeldi og áreitni til að tryggja innleiðingu skipulagðra forvarna í leik- og grunnskólum og frístundaheimilum og félagsmiðstöðvum. Fræðsla og forvarnir verði samþættar kennslu og skólastarfi og studdar með námsefni og kennsluleiðbeiningum sem

sniðin séu að aldri og þroska barna og ungmenna. Aðgerðin verði unnin í nánu samstarfi við Samband íslenskra sveitarfélaga.

- *Markmið:* Forvarnir gegn kynferðislegu og kynbundnu ofbeldi og áreitni meðal barna og ungmenna í leik- og grunnskólum og frístundastarfi séu tryggðar.
- *Mælikvarði:* Að minnsta kosti 90% sveitarfélaga fylgi samþykktri fræðslu- og forvarnaáætlun innan leik- og grunnskóla og félagsmiðstöðva og frístundaheimila fyrir lok árs 2030.
- *Kostnaðaráætlun:* Innan fjárheimilda.
- *Ábyrgðaraðili:* Mennta- og barnamálaráðuneyti í samstarfi við Samband íslenskra sveitarfélaga.
- *Dæmi um aðra samstarfsaðila:* Miðstöð menntunar og skólaþjónustu, viðeigandi félagasamtök.
- *Tímarammi:* 2026–2030.

Nánari lýsing á aðgerð

Í framkvæmd á vettvangi skóla er nauðsynlegt að fræðsla og forvarnir séu hluti af skólaumhverfi nemenda og samþættar kennslu, þannig að fræðslan hæfi aldri og þroska og byggi á áfallamiðaðri nálgun þar sem við á. Því þarf innleiðing að styðjast við faglega framkvæmd innan skóla í höndum þess fagfólks sem þar starfar, einkum kennara og skólastjórnenda, með stuðningi skólaskrifstofa og sveitarfélaga. Jafnframt er mikilvægt að Samband íslenskra sveitarfélaga hafi skýrt hlutverk í samræmingu, miðlun og eftirfylgni milli sveitarfélaga, til að draga úr misræmi í framkvæmd og tryggja sambærileg gæði óháð búsetu barna. Innleiðing og boðleiðir skulu jafnframt vera í samræmi við lög um samþættingu þjónustu í þágu farsældar barna nr. 86/2021 eftir því sem við á, til að skýra ábyrgðarmörk og forðast tvíverknað.

Lagt er til að Samband íslenskra sveitarfélaga byggi á þeim grunni, tengslaneti og boðleiðum sem til urðu á gildistíma fyrri forvarnaáætlunar og styðji áfram við miðlun þekkingar og skipulag fræðslu í samstarfi við skólaskrifstofur og forvarnateymi grunnskólanna, m.a. með þróun og innleiðingu fræðslu- og forvarnaáætlana sem komnar verði í framkvæmd í leik- og grunnskólum ásamt frístundaheimilum og félagsmiðstöðvum fyrir lok árs 2030.

5. Þjónusta og stuðningur við börn og ungmenni í tómstundastarfi

Starfshópur fari yfir löggjöf og kanni hvernig best megi tryggja að öll börn hafi aðgang að þjónustu samskiptaráðgjafa eða sambærilegri þjónustu. Kannað verði hvort þjónusta samskiptaráðgjafa íþrótta- og æskulýðsstarfs skuli ná yfir fleiri tegundir tómstunda eða hvort leita þurfi annarra leiða svo tryggja megi að öll börn og ungmenni sem sækja tómstundir geti leitað aðstoðar og stuðnings vegna kynbundins og kynferðislegs ofbeldis og áreitni.

- *Markmið:* Öll börn í tómstundastarfi utan skóla hafi aðgang að sambærilegri þjónustu og samskiptaráðgjafi íþrótta- og æskulýðsstarfs býður upp á.
- *Mælikvarði:* Starfshópur skili ráðherra skýrslu fyrir lok árs 2028.
- *Kostnaðaráætlun:* Innan fjárheimilda.
- *Ábyrgðaraðili:* Mennta- og barnamálaráðuneyti.

- *Dæmi um samstarfsaðila:* Dómsmálaráðuneyti, menningar-, nýsköpunar- og háskólaráðuneyti, samskiptaráðgjafi íþrótta- og æskulýðsstarfs, Samband íslenskra sveitarfélaga.
- *Tímarammi:* 2026–2028.

Nánari lýsing á aðgerð

Með lögum nr. 45/2019 um samskiptaráðgjafa íþrótta- og æskulýðsstarfs var stigið mikilvægt skref í að tryggja að bæði börn og fullorðnir gætu leitað aðstoðar frá utanaðkomandi aðila vegna atvika og misgerða án þess að þurfa að óttast afleiðingarnar. Auk þess að sinna beinni ráðgjöf, sem er gjaldfrjáls, hefur samskiptaráðgjafi einnig gefið út ýmislegt stuðningsefni, svo sem viðbragðsáætlun og fræðsluefni. Eins og er njóta börn sem stunda aðrar tómstundir en þær sem fyrrnefnd lög ná yfir ekki þessarar þjónustu. Þar má nefna börn sem stunda tónlistarnám, myndlistarnám og danslistarnám. Lagt er til að unnið verði mat á því hvernig tryggja megi sömu eða sambærilega þjónustu fyrir börn og ungmenni í þessari stöðu, annaðhvort með því að breyta lögum þannig að þjónusta samskiptaráðgjafa nái einnig til þessara barna og ungmenna eða með þróun sambærilegs úrræðis fyrir börn í öðrum tegundum tómstunda. Starfshópur skili skýrslu til ráðherra um hvernig best megi tryggja að öll börn hafi aðgang að þjónustu samskiptaráðgjafa þar sem fram komi mat á kostum þess að fella þessa þjónustu undir lög um samskiptaráðgjafa íþrótta- og æskulýðsstarfs með kostnaðarmati og tillögum að nauðsynlegum lagabreytingum eða tillögur að öðrum leiðum til að tryggja sambærilegt úrræði fyrir börn sem falla utan laga um samskiptaráðgjafa ásamt kostnaðarmati verði niðurstaðan sú að ekki sé fýsilegt að fella þjónustuna undir lög um samskiptaráðgjafa.

6. Netnámskeið fyrir starfsfólk með börnum og ungmennum verði textuð

Gagnvirk netnámskeið Barna- og fjölskyldustofu fyrir fólk sem starfar með börnum og ungmennum með grunnfræðslu um eðli og afleiðingar kynferðislegs og kynbundins ofbeldis verði textuð í samstarfi við viðeigandi félagasamtök fyrir þau sem ekki hafa íslensku að móðurmáli eða búa við skerta heyrn.

- *Markmið:* Tryggja aðgengi óháð tungumáli.
- *Mælikvarði:* Textun námskeiða verði lokið á fyrsta ársfjórðungi 2027.
- *Kostnaðaráætlun:* 2 millj. kr. árið 2026 og 3 millj. kr. árið 2027.
- *Ábyrgðaraðili:* Mennta- og barnamálaráðuneyti.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Barna- og fjölskyldustofa, Miðstöð um auðlesið mál.
- *Tímarammi:* 2026–2027.

Nánari lýsing á aðgerð

Gagnvirk netnámskeið Barna- og fjölskyldustofu um kynferðislegt og kynbundið ofbeldi og áreitni fyrir fólk sem starfar með börnum og ungmennum voru lykilaðgerð í fyrri forvarnaáætlun. Fljótlega kom í ljós að mikil þörf væri á því að texta námskeiðin á íslensku, ensku, pólsku, spænsku og arabísku til að ná til allra þeirra sem ekki hafa íslensku sem móðurmál eða eru með skerta heyrn.

Með þessari aðgerð er lagt til að komið verði til móts við þessa þörf með því að texta efnið á íslensku fyrir þau sem eru með heyrnarskerðingu og á tungumálum sem ná til sem flestra sem ekki hafa íslensku að móðurmáli, svo sem ensku, pólsku, spænsku og arabísku.

7. Netnámskeið fyrir starfsfólk sem vinnur með börnum undir tveggja ára aldri

Þróað verði fræðsluefni með grunnfræðslu um eðli og afleiðingar kynferðislegs og kynbundins ofbeldis gagnvart börnum undir tveggja ára aldri. Efnið byggi á gagnreyndri þekkingu um þroska barna og aðferðum til að bregðast við þegar grunur vaknar um kynferðisofbeldi gegn ungum börnum. Efnið verði hluti af netnámskeiðum Barna- og fjölskyldustofu fyrir starfsfólk sem vinnur með börnum og ungmennum.

- *Markmið:* Efla þekkingu og hæfni starfsfólks sem vinnur með börnum yngri en tveggja ára, til að þekkja merki um ofbeldi og bregðast við á faglegan hátt.
- *Mælikvarði:* Námskeiðið verði aðgengilegt á fyrsta ársfjórðungi 2027 sem viðbót við núverandi netnámskeið Barna- og fjölskyldustofu.
- *Kostnaðaráætlun:* 5 millj. kr.
- *Ábyrgðaraðili:* Mennta- og barnamálaráðuneyti.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Barna- og fjölskyldustofa.
- *Tímarammi:* 2026–2027.

Nánari lýsing á aðgerð

Börn yngri en tveggja ára hafa almennt takmarkaða getu til tjáningar og eru því sérstaklega viðkvæmur hópur þolenda kynferðislegs og kynbundins ofbeldis. Merki um slíkt ofbeldi geta verið óljós eða mistúlkuð sem eðlilegur hluti af þroskaferli. Sérhæfð þekking starfsfólks skiptir því sköpum til að grípa megi snemma inn í og tryggja öryggi barnsins. Þrátt fyrir mikilvægi fræðslu af þessu tagi er slíkt fræðsluefni ekki aðgengilegt öllum sem starfa með yngstu börnunum. Til að tryggja að þau sem sinna þessum viðkvæma hópi hafi aðgang að viðeigandi fræðslu er lagt til að útbúið verði netnámskeið fyrir starfsfólk sem vinnur með börnum undir tveggja ára aldri og því bætt við netnámskeið Barna- og fjölskyldustofu um kynferðislegt og kynbundið ofbeldi og áreitni fyrir fólk sem starfar með börnum og ungmennum. Námskeiðin verði sérstaklega aðlöguð starfsfólki sem vinnur með börnum yngri en tveggja ára, svo sem starfsfólki leikskóla og heilsugæslu og dagforeldrum.

Aðgerðin styður við skuldbindingar Íslands samkvæmt barnasáttmála Sameinuðu þjóðanna og Lanzarote-samningnum. Að efla þekkingu þeirra sem sinna yngstu börnunum stuðlar að því að uppfylla þessar skyldur, með því að gera viðbrögð við grun um ofbeldi markvissari og snemmtækari.

8. Miðlægur gagnagrunnur um þátttöku starfsfólks í netnámskeiðum

Komið verði upp miðlægum gagnagrunni sem skráir þátttöku starfsfólks á netnámskeiðum Barna- og fjölskyldustofu fyrir starfsfólk sem vinnur með

börnum og ungmennum til að greina megi hlutfall starfsfólks sem lokið hefur námskeiðum eftir því hvar það starfar.

- *Markmið:* Tryggja marktæka skráningu á fræðslu starfsfólks sem starfar með börnum og ungmennum.
- *Mælikvarði:* Miðlægur gagnagrunnur verði virkur á fyrsta ársfjórðungi 2027.
- *Kostnaðaráætlun:* 5 millj. kr. á ársgrundvelli.
- *Ábyrgðaraðili:* Mennta- og barnamálaráðuneyti.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Barna- og fjölskyldustofa, Samband íslenskra sveitarfélaga.
- *Tímarammi:* 2026–2027.

Nánari lýsing á aðgerð

Með fyrri forvarnaáætlun var námskeið Barna- og fjölskyldustofu um kynferðislegt og kynbundið ofbeldi og áreitni fyrir fólk sem starfar með börnum og ungmennum gert að skyldu fyrir öll sem starfa með börnum og ungmennum í íþrótta-, æskulýðs- og tómstundastarfi og starfsfólk í skólakerfinu öllu, allt frá leikskólum upp í framhaldsskóla. Stefnt var að því að 90% alls starfsfólks hefðu lokið námskeiðinu fyrir lok árs 2025. Vandkvæðum reyndist bundið að halda utan um upplýsingar um hver hefðu lokið námskeiðinu þannig að hægt væri að rekja það niður á skóla eða starfsstöðvar og því nánast ómögulegt að meta hversu hátt hlutfall starfsfólks sem vinnur með börnum og ungmennum hefði lokið námskeiðinu. Því er lagt til að settur verði upp miðlægur gagnagrunnur til að halda með skilvirkum og gagnsæjum hætti utan um þátttöku starfsfólks á netnámskeiðunum. Gert er ráð fyrir að hægt verði að greina þátttöku niður á einstaka þjónustuveitendur, hvort sem um er að ræða skóla, íþrótta- og æskulýðsstarf, listgreinakennslu eða aðrar tómstundir þar sem unnið er með börnum og ungmennum.

Stafrænt kynferðislegt og kynbundið ofbeldi og áreitni

9. Aukið stafrænt öryggi barna og ungmenna

Undirbúningur verði hafinn að innleiðingu reglugerðar Evrópuþingsins og ráðsins (ESB) 2022/2065 um innri markað fyrir stafræna þjónustu og breytingu á tilskipun 2000/31/EB (tilskipun um rafræn viðskipti). Settar verði samræmdar og skýrar reglur til að tryggja öryggi barna í stafrænu umhverfi sem byggi á ákvæðum reglugerðarinnar. Stuðlað verði að markvissu samstarfi við stafræna þjónustuveitendur um að draga úr aðgengi og útsetningu barna og ungmenna fyrir klámi, stafrænu kynferðisofbeldi og öðru skaðlegu kynferðislegu efni í stafrænu umhverfi. Reglurnar feli m.a. í sér að til staðar verði skýrar og aðgengilegar leiðir til að tilkynna ólögmætt eða skaðlegt efni, sjálfgefnar persónuverndarstillingar fyrir aðganga barna, einfaldar leiðir fyrir börn til að loka á aðra notendur og virkar aldursstýringar á efni sem ekki sé ætlað börnum, þar á meðal kynferðislegt efni.

- *Markmið:* Draga úr skaðlegum áhrifum kláms og stafræns kynferðisofbeldis á börn og ungmenni með því að tryggja að stafrænt umhverfi styðji við forvarnir.
- *Mælikvarði:* Barnvænar stillingar, aldursstýring og tilkynningaleiðir hafi verið innleiddar hjá helstu stafrænu þjónustuveitum sem börn og ungmenni nota fyrir árslok 2029.
- *Kostnaðaráætlun:* Innan fjárheimilda.
- *Ábyrgðaraðili:* Atvinnuvegaráðuneyti.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Menningar-, nýsköpunar- og háskólaráðuneyti, mennta- og barnamálaráðuneyti, dómsmálaráðuneyti, Fjölmiðlanefnd, Persónuvernd, Samskiptaráðgjafi íþrótta- og æskulýðsstarfs.
- *Tímarammi:* 2026–2029.

Nánari lýsing á aðgerð

Aðgerðin byggir m.a. á skýrslu Embættis landlæknis, sem kom út árið 2023, um áhrif aðgengis barna og ungmenna að klámi þar sem fram kom að klám hafi í vaxandi mæli orðið sá vettvangur þar sem ungmenni móta hugmyndir sínar um kynlíf, kynhlutverk og samþykki og að óheft aðgengi að klámi geti haft áhrif á líðan, viðhorf og hegðun ungmenna, þar á meðal normalíseringu kynferðislegrar áreitni, skekktra hugmynda um samþykki og aukinnar áhættuhegðunar. Þá kemur fram að vegna sjálfvirkrar efnisdreifingar og hönnunar stafræns umhverfis séu börn og ungmenni oft útsett fyrir skaðlegu efni sem þau leita ekki sjálf eftir. Skýrslan undirstrikar jafnframt að foreldrar og forsjáraðilar hafi takmarkaða möguleika til að stýra þessari útsetningu ein og að ábyrgð á vernd barna geti ekki hvílt eingöngu á heimilum. Þegar stafrænar þjónustuveitur eru hannaðar þannig að kynferðislegt efni er auðfundið, sjálfvirkt eða erfitt að forðast grefur það undan forvarnastarfi foreldra og forsjáraðila, skóla og annarra stofnana.

Með aðgerðinni er lagt til að tryggt verði að íslenskt regluverk og framkvæmd taki mið af nýjustu evrópskum kröfum um barnvænt stafrænt umhverfi með innleiðingu á ákvæðum reglugerðar Evrópuþingsins og ráðsins (ESB) 2022/2065 um innri markað fyrir stafræna þjónustu og breytingu á tilskipun 2000/31/EB (tilskipun um rafræn viðskipti).[11] Reglugerðin kveður á um aukna ábyrgð stafrænna miðla og þjónustuveitenda gagnvart börnum með áherslu á að börn njóti sérstakrar verndar í stafrænu umhverfi, m.a. með sjálfgefnum persónuverndarstillingum, einföldum tilkynningaleiðum, virkum aldursstýringum og takmörkunum á dreifingu efnis sem getur verið skaðlegt.

Við þróun og útfærslu á samræmdum reglum til að tryggja öryggi barna í stafrænu umhverfi verði lögð áhersla á ábyrgð þjónustuveitenda á því hvernig efni er sett fram, mælt með og dreift til barna og ungmenna. Jafnframt verði lögð áhersla á að veitendur stafrænnar þjónustu sem börn nota taki mið af

[11] Reglugerð Evrópuþingsins og ráðsins (ESB) 2022/2065 um innri markað fyrir stafræna þjónustu og breytingu á tilskipun 2000/31/EB (tilskipun um rafræn viðskipti). https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32022R2065

aldri og þroska barna í hönnun, virkni og efnisdreifingu. Þá forðist ábyrgðaraðilar kerfisbundna hönnun sem ýti undir útsetningu fyrir klámi, stafrænu kynferðisofbeldi og öðru skaðlegu kynferðislegu efni. Aðgerðin styður þannig við réttindi barna, styrkir forvarnir gegn stafrænu ofbeldi og skapar skýrari ábyrgð þjónustuveitenda á því að vernda börn gegn skaðlegu efni og áhættu í stafrænu rými. Aðgerðin fellur jafnframt að alþjóðlegum skuldbindingum Íslands um vernd barna og forvarnir gegn kynbundnu og kynferðislegu ofbeldi og leggur grunn að stafrænu umhverfi þar sem hagsmunir barna eru hafðir í forgangi.

10. Fræðsla um stafrænt öryggi barna og ungmenna

Útbúið verði fræðslu- og kynningarefni um reglur til að tryggja öryggi barna í stafrænu umhverfi, sbr. aðgerð níu um stafrænt öryggi barna og ungmenna, og hvað í þeim felist. Leitað verði samstarfs við viðeigandi stofnanir, hagaðila, félagasamtök og helstu innlendu þjónustuveitendur við gerð og dreifingu fræðsluefnis.

- *Markmið:* Tryggja öruggt, barnvænt stafrænt umhverfi og draga úr skaðlegum áhrifum klámefnis, áreitni og annarra áhættuþátta á börn og ungmenni.
- *Mælikvarði:* Fræðsluefni um samræmdar reglur um stafrænt öryggi barna hafi verið þróað samhliða vinnu við aðgerð níu um stafrænt öryggi barna og komið í kynningu og dreifingu fyrir lok árs 2029.
- *Kostnaðaráætlun:* 4 millj. kr.
- *Ábyrgðaraðili:* Menningar-, nýsköpunar- og háskólaráðuneyti.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Mennta- og barnamálaráðuneyti, dómsmálaráðuneyti, Jafnréttisstofa, Fjölmiðlanefnd, Persónuvernd, samskiptaráðgjafi íþrótta- og æskulýðsstarfs.
- *Tímarammi:* 2028–2029.

Nánari lýsing á aðgerð

Samhliða vinnu við samræmdar reglur til að tryggja öryggi barna í stafrænu umhverfi, sbr. aðgerð níu um aukið stafrænt öryggi barna og ungmenna, verður unnið upplýsinga- og fræðsluefni um þær reglur sem settar verða og þær kynntar almenningi og fagaðilum.

Stafrænt umhverfi barna hefur tekið örum breytingum undanfarin ár og er í dag einn algengasti vettvangurinn fyrir samskipti barna og ungmenna. Samhliða aukinni netnotkun barna hefur áhætta tengd skaðlegu efni, áreitni, stafrænu ofbeldi og kynferðislegu efni aukist. Aðgerð níu um aukið stafrænt öryggi barna og ungmenna miðar því að tryggja að forsvarsfólk stafrænna þjónustuveitna beri skýra ábyrgð á öryggi barna og að hönnun þeirra taki mið af aldri og þroska barna. Mikilvægt er að reglurnar og þau úrræði sem þær kveða á um verði settar fram á einfaldan og aðgengilegan hátt svo fagfólk, almenningur og foreldrar viti hvar þau er að finna, hvernig á að nálgast úrræði, hvar stillingar er að finna og hvernig þær virka. Mikið og gott starf hefur verið unnið innan Fjölmiðlanefndar við gerð og kynningu leiðbeininga fyrir fagfólk, börn og foreldra um börn og samfélagsmiðla og vernd barna í stafrænu umhverfi. Lagt

er til að byggt verði m.a. á þeirri þekkingu og reynslu sem til staðar er hjá Fjölmiðlanefnd, hagsmunasamtökum fatlaðra og annarra frjálsra félagasamtaka við gerð fræðsluefnis og efnið verði unnið og kynnt í samstarfi við helstu innlendu þjónustuveitendur til að tryggja að efnið nái til sem flestra.

11. Aðgerðir gegn kynferðisofbeldi með notkun gervigreindar

Mótaðar verði skýrar aðgerðir, leiðbeiningar og viðbragðsferlar vegna stafræns kynferðisofbeldis gegn börnum sem framið er með notkun gervigreindar, þar á meðal framleiðslu, dreifingar og hótana um dreifingu gervigreindarframleidds kynferðislegs efnis, svo sem svokallaðrar djúpfölsunar mynda og myndbanda.

- *Markmið:* Tryggja virka vernd barna gegn stafrænu kynferðisofbeldi með notkun gervigreindar, styrkja viðbragðsgetu skóla og annarra stofnana.
- *Mælikvarði:* Viðbragðsferlar liggi fyrir eigi síðar en fyrir lok árs 2027. Sérhæfð fræðsla hafi verið innleidd fyrir starfsfólk skóla, skólastjórnendur og annað fagfólk fyrir árslok 2028.
- *Kostnaðaráætlun:* Innan fjárheimilda.
- *Ábyrgðaraðili:* Mennta- og barnamálaráðuneyti.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Menningar-, nýsköpunar- og háskólaráðuneyti, Miðstöð menntunar og skólaþjónustu, Barna- og fjölskyldustofa, Samband íslenskra sveitarfélaga, Jafnréttisstofa, Fjölmiðlanefnd, frjáls félagasamtök.
- *Tímarammi:* 2026–2028.

Nánari lýsing á aðgerð

Notkun gervigreindar í stafrænu kynferðisofbeldi, svo sem við framleiðslu klámefnis (djúpfalsanir, e. deepfake), er vaxandi alþjóðlegt vandamál sem hefur alvarlegar afleiðingar fyrir börn og ungmenni. Rannsóknir sýna fram á að slíkt ofbeldi beinist að miklu leyti að stúlkum og ungu fólki og endurspeglar rótgróin kynjuð valdakerfi þar sem markmiðið er niðurlæging og brot á kynferðislegum sjálfsákvörðunarrétti. Rannsóknir sýna jafnframt fram á að gervigreind breytir ekki eðli ofbeldisins heldur magnar það upp. Þolendur geta orðið fyrir verulegum skaða án þess að hafa nokkru sinni tekið, sent eða deilt kynferðislegu efni. Slíkt undirstrikar að skilgreina skuli gervigreindarframleitt kynferðislegt efni sem kynferðisofbeldi en ekki sem tæknilegt atriði sem dregur úr alvarleika brotsins. Í samræmi við hugmyndir um samfellu kynferðisofbeldis sýna rannsóknir að stafrænt kynferðisofbeldi er hluti af sömu mynstrum og önnur kynbundin ofbeldisbrot og getur valdið uppsöfnuðum og langvarandi skaða.

Skóla og aðrar stofnanir skortir oft skýrar leiðbeiningar, sérhæfða þekkingu og samræmt verklag til að bregðast við þessum nýju birtingarmyndum ofbeldis. Afleiðingin getur verið sú að mál séu ranglega meðhöndluð sem neteinelti eða agavandamál fremur en kynferðisofbeldi, sem getur aukið líkur á frekari skaða. Aðgerðin miðar að því að tryggja skýra skilgreiningu á stafrænu kynferðisofbeldi með notkun gervigreindar, þróa samræmda viðbragðsferla með áherslu á vernd þolenda, efla fagfólk og styrkja réttindamiðuð, fyrirsjáanleg viðbrögð. Aðgerðin styður við vernd barna og kynjajafnrétti í samræmi við barnasáttmála

Sameinuðu þjóðanna og alþjóðlegar skuldbindingar Íslands gegn kynbundnu ofbeldi.

12. Námskeið um tengsl milli öfgahyggju og kynbundins ofbeldis

Útbúið verði netnámskeið fyrir skólastjórnendur, kennara og starfsfólk í skóla- og frístundastarfi um tengsl milli kynbundins ofbeldis og öfgahyggju, skautunar og hatursorðræðu. Námskeiðinu verði ætlað að styðja starfsfólk sem vinnur með börnum í að ræða við þau um hvernig kynbundið ofbeldi og ofbeldi gegn jaðarsettum hópum tengist öfgahyggju og hatursorðræðu. Í kjölfarið geti starfsfólk í skóla- og frístundastarfi bæði borið kennsl á orðræðu sem ýti undir kynbundið ofbeldi og nýtt viðurkenndar aðferðir til þess að takast á við þá orðræðu í skóla- og frístundastarfi.

- *Markmið:* Auka þekkingu starfsfólks skóla- og frístundastarfs á samhengi öfgahyggju, hatursorðræðu, skautunar, kvenfyrirlitningar og kynbundins og kynferðislegs ofbeldis.
- *Mælikvarði:* Fjöldi starfsfólks sem hefur horft á námskeiðið og könnun meðal starfsfólks þess í kjölfarið.
- *Kostnaðaráætlun:* 4 millj. kr. á ársgrundvelli.
- *Ábyrgðaraðili:* Mennta- og barnamálaráðuneyti.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Dómsmálaráðuneyti, Jafnréttisstofa, Samband íslenskra sveitarfélaga, Fjölmiðlanefnd, Miðstöð menntunar og skólaþjónustu, viðeigandi félagasamtök.
- *Tímarammi:* 2027–2028.

Nánari lýsing á aðgerð

Netnámskeið fyrir fólk sem starfar með börnum og ungmennum hafa gefið góða raun og hátt hlutfall þess starfsfólks hefur þegar sótt sér grunnfræðslu á námskeiðum um eðli og afleiðingar kynferðislegs og kynbundins ofbeldis. Mikil þörf er á að þessum hópi standi til boða sambærilegt efni um tengsl öfgahyggju og hatursorðræðu við kynbundið ofbeldi og hvernig hægt sé að takast á við þá umræðu á vettvangi skóla- og frístundastarfs. Kynbundið ofbeldi byggir oft á öfgahyggju, kvenfyrirlitningu og hatursorðræðu sem fær að gerjast, sérstaklega í lokuðum hópum á netinu, þar sem upplýsingaóreiða og hugmyndir um brenglaðar kynímyndir geta valdið miklum skaða. Mikilvægt er að starfsfólk sé vel í stakk búið til þess að þekkja einkenni þessara hugmynda, efna til umræðu um hana eftir því sem við á og styðja börn og ungmenni til þess að mynda sér upplýsta afstöðu. Lagt er til að þróað verði netnámskeið og það kynnt fyrir öllu starfsfólki á vettvangi skóla-, íþrótta-, frístunda- og æskulýðsstarfs. Þá er lagt til að námskeiðið verði kynnt fyrir foreldrum og almenningi sem verkfæri til að eiga í samtali við börn um tengsl öfgahyggju og hatursorðræðu við kynbundið ofbeldi.

13. Stuðningur og fræðsla til foreldra og forsjáraðila um stafrænt ofbeldi og klám

Þróaðar verði samræmdar leiðbeiningar og fræðsluefni fyrir foreldra og forsjáraðila barna og ungmenna um stafrænt ofbeldi gegn börnum og

ungmennum. Í leiðbeiningunum verði m.a. fjallað um áhrif kláms, stafrænt kynferðisofbeldi og notkun gervigreindar. Áhersla verði lögð á að styðja foreldra í samtali við börn um stafrænt efni, samþykki, mörk, kynheilbrigði og öryggi í stafrænu umhverfi. Við þróun og miðlun verði byggt á fyrirliggjandi fræðsluefni og verkfærum, þar á meðal verkfærakistu foreldra hjá Netvís ásamt efni frá öðrum stofnunum og viðeigandi félagasamtökum, og efnið uppfært og útvíkkað í samræmi við áherslu aðgerðarinnar.

- *Markmið:* Tryggja að foreldrar og forsjáraðilar barna og ungmenna hafi aðgang að áreiðanlegu og samræmdu fræðsluefni til að styðja börn sín gegn stafrænu ofbeldi og skaðlegri stafrænni útsetningu.
- *Mælikvarði:* Samræmdar leiðbeiningar og fræðsluefni liggi fyrir eigi síðar en árið 2028.
- *Kostnaðaráætlun:* 4 millj. kr. á ársgrundvelli.
- *Ábyrgðaraðili:* Mennta- og barnamálaráðuneyti.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Barna- og fjölskyldustofa, Miðstöð menntunar og skólaþjónustu, Jafnréttisstofa, Netvís, Fjölmiðlanefnd, viðeigandi félagasamtök.
- *Tímarammi:* 2027–2028.

Nánari lýsing á aðgerð

Stafrænt umhverfi barna og ungmenna hefur breyst hratt og aðgengi að klámi og öðru kynferðislegu efni er í dag mun meira og aðgengilegra en áður. Foreldrar og forsjáraðilar upplifa oft óöryggi og skort á þekkingu þegar kemur að stafrænni virkni barna þeirra, þar á meðal hvernig ræða eigi um klám, samþykki og kynferðisleg mörk með viðeigandi og uppbyggilegum hætti. Skortur á stuðningi getur leitt til þess að samtal á heimilum eigi sér ekki stað eða verði ómarkvisst, sem eykur líkur á að börn leiti sér upplýsinga á stafrænum miðlum fremur en í samtali við ábyrga fullorðna aðila. Rannsóknir sýna fram á að þegar foreldrar hafa aðgang að skýrum leiðbeiningum og stuðningi eru þau betur í stakk búin að ræða við börn um klám, samþykki og stafrænt öryggi á þann máta sem styrkir sjálfsmynd barna. Aðgerðin miðar að því að styrkja foreldra og forsjáraðila sem lykilaðila í forvörnum gegn stafrænu ofbeldi og skaðlegum áhrifum kláms. Í því skyni verði nýtt fyrirliggjandi fræðsluefni og verkfæri, þar á meðal efni sem þróað hefur verið af Stígamótum um samtöl foreldra og barna þeirra um klám, verkfærakista foreldra hjá Netvís og efni á heimasíðu Neyðarlínunnar 112.is. Slíkt efni byggir á reynslu af stuðningi við þolendur kynferðisofbeldis og stuðningi við foreldra og forsjáraðila um samfélagsmiðla, öryggisstillingar og annað gagnlegt efni um netöryggi barna. Með samræmdum leiðbeiningum og markvissri fræðslu verður stuðlað að því að foreldrar og forsjáraðilar geti átt upplýst og öruggt samtal við börn sín um stafrænt efni og áhrif þess. Efnið verður uppfært og útvíkkað með áherslum á stafrænt kynferðisofbeldi, notkun gervigreindar ásamt öðrum nýjum áhættusviðum, og miðlun efnis útfærð þannig að hún nýtist breiðum hópi forsjáraðila.

Fræðsla

14. Fræðsla til starfsfólks sem starfar með börnum og ungmennum

Tryggt verði að starfsfólk sem starfar með börnum og ungmennum, þar á meðal starfsfólk í skóla-, frístunda-, íþrótta- og æskulýðsstarfi og listkennslu ásamt dagforeldrum og starfsfólki sem starfar með fötluðum börnum og ungmennum, hljóti fræðslu um kynferðislegt og kynbundið ofbeldi og áreitni. Lágmarksfræðsla verði veitt í formi netnámskeiðs sem útbúið hefur verið hjá Barna- og fjölskyldustofu fyrir starfsfólk sem vinnur með börnum og ungmennum. Skólastjórnendur og skólaskrifstofur bjóði upp á frekari fræðslu til að tryggja viðeigandi þekkingu og þjálfun starfsfólks á þeirra vegum. Fræðslan verði samræmd og byggi á sameiginlegum gæðaviðmiðum til að tryggja jafnræði og gæði í allri umönnun og uppeldi barna.

- *Markmið:* Starfsfólk sem starfar með börnum og ungmennum hafi grunnþekkingu á kynferðislegu og kynbundnu ofbeldi og áreitni gegn börnum og ungmennum.
- *Mælikvarði:* 90% starfsfólks hafi lokið netnámskeiði fyrir lok árs 2030.
- *Kostnaðaráætlun:* Innan fjárheimilda.
- *Ábyrgðaraðili:* Mennta- og barnamálaráðuneyti í samstarfi við Samband íslenskra sveitarfélaga.
- *Dæmi um aðra samstarfsaðila:* Barna- og fjölskyldustofa, samskiptaráðgjafi íþrótta- og æskulýðsstarfs, viðeigandi félagasamtök.
- *Tímarammi:* 2026–2030.

Nánari lýsing á aðgerð

Fræðsla er lykilþáttur í forvörnum gegn kynferðislegu og kynbundnu ofbeldi og áreitni. Hún tryggir að starfsfólk sem vinnur með börnum og ungmennum hafi nauðsynlega þekkingu til að bregðast rétt við og skapa öruggt umhverfi. Með því að sameina fræðslu fyrir starfsfólk skóla, starfsfólk íþrótta- og æskulýðsstarfs, listkennara og dagforeldra í eina aðgerð er tryggt að öll sem komi að umönnun og uppeldi barna fái samræmda grunnfræðslu. Lágmarksfræðsla verður veitt í formi netnámskeiðs Barna- og fjölskyldustofu um kynferðislegt og kynbundið ofbeldi og áreitni fyrir fólk sem starfar með börnum og ungmennum sem er bæði hagkvæm og aðgengileg leið. Jafnframt er mikilvægt að skólastjórnendur og skólaskrifstofur bjóði upp á og hvetji til frekari fræðslu og umræðu um málefnið.

Dagforeldrar gegna lykilhlutverki í umönnun yngstu barnanna og því er nauðsynlegt að þau hljóti einnig lágmarksfræðslu á netnámskeiði. Það verður í höndum sveitarfélaga að fylgja því eftir. Samræming fræðslu er mikilvæg til að tryggja jafnræði og gæði í allri umönnun og kennslu, óháð því hvar börn dvelja eða stunda tómstundir.

15. Hlutverk samfélagslögreglu

Hlutverk samfélagslögreglu í ofbeldisforvörnum barna og ungmenna er mikilvægt og halda þarf áfram að auka sýnileika hennar, aðgengi og skýrar boðleiðir gagnvart skólum, börnum og foreldrum þeirra. Áhersla verði lögð á

snemmtæka íhlutun, tengslamyndun og samræmd, barnvæn viðbrögð sem séu til þess fallin að draga úr líkum á stigmögnun þegar áhyggjur af ofbeldi eða áhættuhegðun koma upp, þar á meðal í stafrænu umhverfi. Aðgerðin byggir á því að samfélagslögregla sé traustur tengiliður og viðbragðsaðili.

- *Markmið:* Stuðla að skýrum boðleiðum og styðja við heildstæða nálgun í ofbeldisforvörnum með þátttöku lögreglu.
- *Mælikvarði:* Skilgreint hlutverk samfélagslögreglu í ofbeldisforvörnum barna og ungmenna liggi fyrir á landsvísu og skýrar boðleiðir milli skóla og samfélagslögreglu hafi verið innleiddar eigi síðar en árið 2028.
- *Kostnaðaráætlun:* Innan fjárheimilda.
- *Ábyrgðaraðili:* Dómsmálaráðuneyti.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Ríkislögreglustjóri, mennta- og barnamálaráðuneyti, Samband íslenskra sveitarfélaga, Barna- og fjölskyldustofa.
- *Tímarammi:* 2027–2028.

Nánari lýsing á aðgerð

Samfélagslögregla gegnir lykilhlutverki í ofbeldisforvörnum barna og ungmenna með því að vera sýnileg, aðgengileg og traust tenging milli barna, skóla, fjölskyldna og annarra kerfa. Starf samfélagslögreglu byggir á tengslamyndun, snemmtækri íhlutun og samhæfingu viðbragða og felur í sér mikilvæga forvörn þegar áhyggjur af ofbeldi eða áhættuhegðun koma upp. Lögð verður áhersla á skilgreind hlutverk og skýrar boðleiðir milli samfélagslögreglu og skóla og frístundastarfs þegar aðstæður skapast sem fela í sér aukna hættu á ofbeldi, svo sem á ákveðnum tímabilum yfir skólaárið, í tengslum við viðburði eða annað innan skólaumhverfis. Með því að styrkja og skýra hlutverk samfélagslögreglu í þessu samhengi er markmiðið að tryggja að börn og ungmenni ásamt skólastjórnendum hafi gott aðgengi að lögreglu sem viðbragðsaðila og að mál berist hratt og örugglega áfram í viðeigandi farveg. Með skýrum verkferlum og boðleiðum er stuðlað að því að draga úr stigmögnun ofbeldis, auka öryggi barna og tryggja barnvæna og réttindamiðaða nálgun á öllum stigum máls. Aðgerðin byggir á þverfaglegu samstarfi og styður við heildstæða nálgun í ofbeldisforvörnum, þar sem samfélagslögregla gegnir skýru og afmörkuðu hlutverki innan kerfisins.

16. Kynningar og upplýsingagjöf til almennings og fagfólks

Á gildistíma forvarnaáætlunar verði reglulega vakin athygli á málefninu, m.a. með kynningum og miðlun á afrakstri aðgerða, auk kynninga á því efni sem til er varðandi úrræði, fræðsluefni, leiðbeiningar og annað efni um kynbundið og kynferðislegt ofbeldi og áreitni gegn börnum og ungmennum. Unnið verði með viðeigandi stofnunum og félagasamtökum og sérstök áhersla lögð á að koma á framfæri efni sem ætlað er að styðja foreldra barna og ungmenna.

- *Markmið:* Auka þekkingu almennings og fagfólks á forvörnum og viðbrögðum við kynbundnu og kynferðislegu ofbeldi.
- *Mælikvarði:* Áhorf á rafrænt kynningarefni.
- *Kostnaðaráætlun:* 5 millj. kr.
- *Ábyrgðaraðili:* Dómsmálaráðuneyti.

- *Dæmi um samstarfsaðila:* Mennta- og barnamálaráðuneyti, Jafnréttisstofa, viðeigandi félagasamtök.
- *Tímarammi:* 2026–2030.

Nánari lýsing á aðgerð

Unnið verði með markvissum hætti að því að koma á framfæri því efni, úrræðum og þjónustu til forvarna og viðbragða við kynbundnu og kynferðislegu ofbeldi og áreitni, bæði því sem þegar er til og ekki síður því sem til verður sem afrakstur aðgerða í forvarnaáætlun þessari. Mikilvægt er að bæði almenningur, ekki síst foreldrar, fagfólk, svo sem kennarar og aðrir á vettvangi og þau sem taka ákvarðanir um forvarnastarf vegna kynbundins og kynferðislegs ofbeldis gegn börnum og ungmennum, viti af öllu fyrirliggjandi efni og úrræðum. Við framfylgd fyrri forvarnaáætlunar kom í ljós að markvissari kynningaráætlun hefði þurft til þess að koma afurðum hennar á framfæri með markvissari hætti. Því er lagt til að kynningar og vitundarvakningar séu framkvæmdar reglulega til að tryggja að það efni og þau úrræði sem til verða við framkvæmd aðgerða í forvarnaáætlun þessari, auk þess sem þegar er til, skili sér til þeirra sem þeim er ætlað og þurfa á því að halda. Mikið er til af efni, bæði hjá stofnunum og félagasamtökum, sem nauðsynlegt er að vekja reglulega athygli á. Náið samstarf við stofnanir og félagasamtök er því nauðsynlegt við framkvæmd þessarar aðgerðar. Þá er aðgerðin í samræmi við athugasemdir barnaréttarnefndar Sameinuðu þjóðanna um að efla beri vitundarvakningu og fræðsluáætlanir, m.a. herferðir.

Leiðbeiningar, verkferlar og gátlistar

17. Áætlanir og verkferlar til að koma í veg fyrir kynbundið og kynferðislegt ofbeldi

Útbúið verði sniðmát að áætlunum með verkferlum til að koma í veg fyrir kynbundið og kynferðislegt ofbeldi og áreitni gegn börnum og ungmennum. Lögð verði áhersla á fyrirbyggjandi aðgerðir á starfsstöðvum þar sem börn og ungmenni dvelja eða sækja þjónustu. Sniðmátin verði kynnt um land allt með rafrænum kynningarfundum.

- *Markmið:* Koma í veg fyrir kynbundið og kynferðislegt ofbeldi og áreitni gegn börnum og ungmennum.
- *Mælikvarði:* Sniðmát séu tilbúin og hafi verið kynnt fyrir lok árs 2027.
- *Kostnaðaráætlun:* Innan fjárheimilda.
- *Ábyrgðaraðili:* Mennta- og barnamálaráðuneyti.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Samband íslenskra sveitarfélaga, Miðstöð menntunar og skólaþjónustu, Barna- og fjölskyldustofa, Embætti landlæknis, samskiptaráðgjafi íþrótta- og æskulýðsstarfs.
- *Tímarammi:* 2026–2027.

Nánari lýsing á aðgerð

Mikilvægt er að stjórnendur á starfsstöðvum þar sem börn eða ungmenni eru geri það sem hægt er til að koma í veg fyrir að börn verði fyrir kynbundnu eða

kynferðislegu ofbeldi. Útbúið verði sniðmát/skapalón að áætlun með verkferlum til að koma í veg fyrir að slíkt ofbeldi eigi sér stað á þeim starfsstöðvum þar sem börn dvelja eða þiggja þjónustu. Til slíkra starfsstöðva teljast skólar, íþrótta- og æskulýðsstarf, listkennslustarf, félagsmiðstöðvar o.s.frv. Sniðmátið nái m.a. til hins byggða umhverfis, reglulegrar fræðslu starfsfólks, verkferla vinnustaðar, svo sem varðandi kröfur um sakavottorð við ráðningar og aðgengi að rýmum með tilliti til öryggis barna, og eftir atvikum réttindafræðslu til barna. Sniðmátið verði kynnt með rafrænum hætti á kynningarfundum fyrir starfsfólk á ólíkum starfsstöðvum um land allt og verði öllum aðgengilegt á síðu Miðstöðvar menntunar og skólaþjónustu, stoppofbeldi.namsefni.is.

18. Samræmt verklag og verkferlar til að bregðast við kynbundnu og kynferðislegu ofbeldi og áreitni gegn börnum og ungmennum

Útbúið verði samræmt sniðmát að verklagi og verkferlum vegna viðbragða við kynferðisofbeldi gegn börnum og ungmennum sem aðlaga megi að þörfum þeirra sem taka á móti þeim í þjónustu eða dvöl. Lögð verði sérstök áhersla á hlutverk stjórnenda og verkferla sem tengist samstarfi við stuðningsþjónustur, skráningu, eftirfylgni og samtali við forsjáraðila. Verklagið verði markvisst kynnt um land allt með rafrænum kynningarfundum.

- *Markmið:* Tryggja samræmt verklag og viðbrögð við kynbundnu og kynferðislegu ofbeldi og áreitni gegn börnum og ungmennum.
- *Mælikvarði:* Verklag tilbúið og kynnt eigi síðar en vor 2027.
- *Kostnaðaráætlun:* Innan fjárheimilda.
- *Ábyrgðaraðili:* Mennta- og barnamálaráðuneyti.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Samband íslenskra sveitarfélaga, Miðstöð menntunar og skólaþjónustu, Barna- og fjölskyldustofa, samskiptaráðgjafi íþrótta- og æskulýðsstarfs.
- *Tímarammi:* 2026–2027.

Nánari lýsing á aðgerð

Kynbundið og kynferðislegt ofbeldi og áreitni gegn börnum og ungmennum er alvarlegt samfélagslegt vandamál sem getur haft víðtæk og langvarandi áhrif á líðan, öryggi og þroska barna. Rannsóknir sýna fram á að skortur á skýrum verkferlum og samræmdu verklagi innan stofnana sem starfa með börnum getur leitt til þess að mál séu meðhöndluð með ólíkum hætti, ábyrgð verði óskýr og hætta skapist á vanmati á alvarleika mála eða tafir verði á viðeigandi viðbrögðum. Með aðgerðinni er lögð áhersla á að þróa samræmt verklag og skýra verkferla sem byggja á réttindamiðaðri nálgun og bestu þekkingu á sviði barnaverndar og kynbundins og kynferðislegs ofbeldis. Verklagið er hugsað sem sniðmát sem starfsstöðvar sem vinna með börnum og ungmennum geti aðlagað að eigin starfsemi en tryggi jafnframt lágmarksviðmið um viðbrögð, skráningu, eftirfylgni og vernd þolenda. Sérstök áhersla er lögð á ábyrgð og hlutverk stjórnenda. Verklagið mun einnig fela í sér skýrari viðmið í samstarfi við stuðningsþjónustur, svo sem barnavernd, heilbrigðisþjónustu og lögreglu, auk leiðbeininga um samtal við forsjáraðila með það að markmiði að tryggja

hagsmuni barnsins. Mikil vinna hefur verið unnin hjá samskiptaráðgjafa íþrótta- og æskulýðsstarfs við að útbúa viðbragðsáætlun fyrir starfsemi íþrótta- og æskulýðsfélaga og lagt er til að verklag og verkferlar fyrir íþrótta- og æskulýðsstarf verði unnið í samvinnu við samskiptaráðgjafa.

Markviss kynning verklagsins með rafrænum kynningarfundum um land allt er liður í því að tryggja að starfsfólk þekki verklagið, skilji ábyrgð sína og hafi aðgang að stuðningi við innleiðingu. Slík samræmd kynning er mikilvæg til að draga úr mismunandi framkvæmd milli starfsstöðva og stuðla að jafnræði barna óháð búsetu eða því hvar þau sækja þjónustu.

19. Gátlistar fyrir öll skólastig á heilsueflandi.is

Útbúnir verði sérstakir gátlistar um hlutverk og ábyrgð leik-, grunn- og framhaldsskóla á því að koma í veg fyrir og tilkynna kynbundið og kynferðislegt ofbeldi gegn börnum, þar á meðal stafrænt ofbeldi, m.a. með markvissri þjálfun og fræðslu starfsfólks.

- *Markmið:* Skýra hlutverk og ábyrgð leik-, grunn- og framhaldsskóla þegar kemur að forvörnum, þekkingu og tilkynningum vegna kynbundins og kynferðislegs ofbeldis gegn börnum.
- *Mælikvarði:* Gátlistar hafi verið birtir á vef heilsueflandi.is fyrir lok árs 2026 og lokið verði við rafrænar kynningar fyrir öll skólastig fyrir lok árs 2027.
- *Kostnaðaráætlun:* Innan fjárheimilda.
- *Ábyrgðaraðili:* Heilbrigðisráðuneyti í samstarfi við Embætti landlæknis.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Mennta- og barnamálaráðuneyti.
- *Tímarammi:* 2026–2027.

Nánari lýsing á aðgerð

Embætti landlæknis og Barna- og fjölskyldustofa hafa í sameiningu unnið gátlista um hlutverk leik-, grunn- og framhaldsskóla samkvæmt lögum um farsæld. Með því var opnað á að allir leik-, grunn- og framhaldsskólar á Íslandi gætu fengið aðgang að rafrænu kerfi heilsueflandi skóla, hvort sem þeir tækju þátt í þeirri nálgun eða ekki. Á vef heilsueflandi.is er hver skóli með eigið lokað svæði þar sem hægt er að skrá framgang í markvissu heilsueflingarstarfi. Embætti landlæknis hefur aðgang að upplýsingunum, en einungis upplýsingum um niðurstöður gátlista um farsæld er deilt með utanaðkomandi aðila, Barna- og fjölskyldustofu. Útbúnir verði gátlistar fyrir þessi þrjú skólastig sem taka sérstaklega til forvarna gegn kynbundnu og kynferðislegu ofbeldi, einelti og áreitni gagnvart börnum og ungmennum, þar á meðal stafrænu ofbeldi. Gátlistar verði unnir í samstarfi embættisins við Samband íslenskra sveitarfélaga, mennta- og barnamálaráðuneyti og fagaðila eftir þörfum.

Fylgt verður eftir fordæmi gátlista um farsæld á þann hátt að hægt verði að deila upplýsingum um niðurstöður í þessum tilteknu gátlistum með stýrihóp forvarnaáætlunar til að fylgja eftir ýmsum efnisþáttum. Þá verði hægt að skila inn í gegnum rafrænt kerfi heilsueflandi.is upplýsingum um fyrirbyggjandi aðgerðir samkvæmt aðgerð 17 um áætlanir og verkferla til að koma í veg fyrir kynbundið og kynferðislegt ofbeldi gegn börnum og ungmennum, og

viðbragðsáætlunum samkvæmt aðgerð 18 um samræmt verklag og verkferla til að bregðast við kynbundnu og kynferðislegu ofbeldi og áreitni gegn börnum og ungmennum.

20. Viðbrögð við kynferðislegu ofbeldi framhaldsskólanema gegn samnemendum

Unninn verði viðauki við EKKO – leiðarvísi mennta- og barnamálaráðuneytisins með skýrum leiðbeiningum fyrir skóla um hvernig bregðast beri við atvikum þar sem nemendur beita samnemendur sína kynferðislegu ofbeldi. Í viðaukanum verði lögð áhersla á verkferla, hlutverk skóla og stuðningsúrræði fyrir gerendur með áherslu á faglegan stuðning og endurmat/ígrundun innan skóla.

- *Markmið:* Tryggja samræmd og fagleg viðbrögð við atvikum þar sem nemendur beita samnemendur sína kynferðislegu ofbeldi, í samræmi við EKKO – leiðarvísi mennta- og barnamálaráðuneytisins. Viðbrögðin tryggi bæði öryggi þolenda og stuðning fyrir meinta gerendur.
- *Mælikvarði:* Viðauki og útfærðar leiðbeiningar hafi verið birt og kynnt fulltrúum allra framhaldsskóla eigi síðar en haustið 2027.
- *Kostnaðaráætlun:* Innan fjárheimilda.
- *Ábyrgðaraðili:* Mennta- og barnamálaráðuneyti.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Embætti landlæknis, Barna- og fjölskyldustofa, viðeigandi félagasamtök.
- *Tímarammi:* 2026–2027.

Nánari lýsing á aðgerð

Reynsla framhaldsskóla sýnir að í alvarlegum málum, þar á meðal kynferðislegu ofbeldi, getur komið upp ágreiningur eða misskilningur milli aðila á meðan mál eru til skoðunar. Skortur á skýru verklagi hefur í slíkum tilvikum stundum leitt til félagslegrar útilokunar meintra gerenda innan skólans. Viðaukinn miðar að því að bregðast við þessari stöðu með skýrum verkferlum sem tryggja bæði öryggi og stuðning við þolendur og faglegan stuðning við meinta gerendur á meðan mál eru í ferli. Viðauki við EKKO – leiðarvísi mennta- og barnamálaráðuneytisins felur í sér aukinn stuðning við skóla þegar nemendur beita samnemendur sína kynbundnu eða kynferðislegu ofbeldi. Viðaukinn mun skýra ábyrgðarskiptingu og innleiða verkferla sem tryggja áframhaldandi stuðning við þolendur og faglega, réttláta meðferð meintra gerenda í samræmi við réttindi þeirra og velferð. Helstu nýjungar viðaukans verða m.a. skýr ákvæði um snemmtækan og faglegan stuðning við meinta gerendur, markvissa eftirfylgni innan skóla og gerð öryggisáætlana ef atvik endurtaka sig. Viðaukinn mun byggja á þverfaglegu samráði við stjórnendur framhaldsskóla og innihalda leiðbeiningar um hvernig skólinn tryggir fylgni við viðmið EKKO. Viðaukinn verði gerður aðgengilegur á stafrænu formi.

21. Viðbrögð við óviðeigandi kynferðislegri hegðun barna og ungmenna í skóla- og frístundastarfi

Unnar verði leiðbeiningar fyrir starfsfólk í skóla- og frístundastarfi um viðbrögð við óviðeigandi eða skaðlegri kynferðislegri hegðun barna og ungmenna.

Leiðbeiningarnar byggi á nýjustu þekkingu og alþjóðlegum viðmiðum og séu aðgengilegar fagfólki og stjórnendum í skóla- og frístundastarfi.

- *Markmið:* Tryggja samræmd og fagleg viðbrögð við óviðeigandi kynferðislegri hegðun barna og ungmenna í skóla- og frístundastarfi.
- *Mælikvarði:* Leiðbeiningar birtar og kynntar eigi síðar en 2027.
- *Kostnaðaráætlun:* Innan fjárheimilda.
- *Ábyrgðaraðili:* Mennta- og barnamálaráðuneyti.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Barna- og fjölskyldustofa, félags- og húsnæðismálaráðuneyti, samskiptaráðgjafi íþrótta- og æskulýðsstarfs, viðeigandi félagasamtök.
- *Tímarammi:* 2026–2027.

Nánari lýsing á aðgerð

Óviðeigandi eða skaðleg kynferðisleg hegðun barna og ungmenna getur komið upp í skóla- og frístundastarfi. Slík hegðun getur haft alvarlegar afleiðingar í för með sér fyrir bæði þau börn sem sýna hegðunina og þau sem verða fyrir henni. Því er nauðsynlegt að fagfólk geti stuðst við aðgengilegar leiðbeiningar sem byggja á nýjustu þekkingu og alþjóðlegum viðmiðum. Með aðgerðinni er lögð áhersla á að þróa aðgengilegar og samræmdar leiðbeiningar fyrir fagfólk í skóla- og frístundastarfi sem styðja við greiningu, mat og viðbrögð við óviðeigandi kynferðislegri hegðun barna og ungmenna. Lögð er sérstök áhersla á samstarf við Jafnréttisskóla Reykjavíkur, Samband íslenskra sveitarfélaga og Miðstöð menntunar og skólaþjónustu, sem nú vinna að þýðingu og staðfærslu alþjóðlegra leiðbeininga um forvarnir og viðbrögð við skaðlegri kynferðislegri hegðun barna og ungmenna. Um er að ræða efni sem byggir á reynslu og þekkingu frá Skotlandi og hefur verið þróað til að styðja starfsfólk skóla og fagfólk við að bregðast við slíkum aðstæðum. Aðgerðin miðar að því að styðja við þessa vinnu og tryggja að niðurstöður hennar verði nýttar markvisst þegar efnið liggur fyrir. Með því er stuðlað að því að íslenskt skóla- og frístundastarf hafi aðgang að vönduðum, staðfærðum leiðbeiningum sem samræma viðbrögð, draga úr óvissu og styrkja hæfni fagfólks til að bregðast við flóknum og viðkvæmum aðstæðum. Þá verður einnig þróað sérhæft fræðsluefni um óæskilega kynferðislega hegðun milli barna með fjölskyldutengsl, þar á meðal systkina, stjúpsystkina, frændsystkina og fóstursystkina. Þetta efni mun nýtast fagfólki og fjölskyldum til að auka meðvitund og tryggja viðeigandi stuðning.

Eftirfylgni og mat á árangri

22. Stýrihópur um framkvæmd og innleiðingu forvarnaáætlunar

Dómsmálaráðuneyti beri ábyrgð á forvarnaáætlun þessari og samhæfingu og eftirfylgni með aðgerðum hennar. Skipaður verði þverfaglegur stýrihópur með fulltrúum frá ábyrgðaraðilum aðgerða sem starfi út gildistíma forvarnaáætlunar. Stýrihópurinn hafi það hlutverk að fylgja eftir framkvæmd og innleiðingu forvarnaáætlunar, hafa yfirsýn yfir aðgerðir í öðrum áætlunum stjórnvalda sem snúa að forvörnum, samræma aðgerðir þar sem það á við, halda utan um upplýsingagjöf samkvæmt aðgerð 16 um kynningar og upplýsingagjöf til

almennings og fagfólks og kalla eftir upplýsingum vegna uppfærslu mælaborðs samkvæmt aðgerð 23 um mælaborð um framfylgd aðgerða forvarnaáætlunar.

- *Markmið:* Tryggja innleiðingu, framkvæmd, eftirfylgni og samhæfingu forvarnaáætlunar þessarar.
- *Mælikvarði:* Stýrihópur hafi verið skipaður fyrir lok apríl 2026.
- *Kostnaðaráætlun:* Innan fjárheimilda.
- *Ábyrgðaraðili:* Dómsmálaráðuneyti.
- *Tímarammi:* 2026–2030.

Nánari lýsing á aðgerð

Dómsmálaráðuneytið, í samstarfi við þau ráðuneyti sem aðild eiga að forvarnaáætluninni, ber ábyrgð á samhæfingu við framkvæmd einstakra aðgerða innan áætlunarinnar. Gert er ráð fyrir að skipaður verði stýrihópur með fulltrúum þeirra ráðuneyta sem bera ábyrgð á einstökum aðgerðum innan áætlunarinnar. Stýrihópurinn hafi umsjón með samræmingu og eftirliti með framkvæmd aðgerða auk þess að meta árangur þeirra og fylgja þeim eftir. Stýrihópurinn mun byggja á vinnu stýrihóps fyrri forvarnaáætlunar og því tengslaneti og samstarfi sem byggt hefur verið upp á þeim vettvangi. Stýrihópurinn leitist einnig við að kynna starf sitt og aðgerðir forvarnaáætlunar og hafi m.a. það hlutverk að auka samlegðaráhrif með öðrum aðgerðaáætlunum og aðgerðum í þágu forvarna og koma sjónarmiðum forvarna meðal barna og ungmenna að þar sem það á við. Skal þá sérstaklega litið til aðgerða í framkvæmdaáætlun í kynjajafnréttismálum fyrir árin 2026–2029, landsáætlun í málefnum fatlaðs fólks fyrir árin 2024–2027, aðgerðaáætlun í málefnum hinsegin fólks 2026–2029 og landsáætlun gegn kynbundnu ofbeldi gegn konum 2026–2030.

23. Mælaborð um framgang aðgerða forvarnaáætlunar

Komið verði upp mælaborði á vefsvæði Stjórnarráðsins með yfirliti aðgerða og upplýsingum um stöðu þeirra og framgang. Mælaborð verði uppfært með reglubundnum hætti.

- *Markmið:* Tryggja yfirsýn yfir stöðu aðgerða innan forvarnaáætlunarinnar.
- *Mælikvarði:* Mælaborð verði birt á vefsvæði dómsmálaráðuneytisins og staða aðgerða verði uppfærð tvisvar á ári.
- *Kostnaðaráætlun:* Innan fjárheimilda.
- *Ábyrgðaraðili:* Dómsmálaráðuneyti.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Stýrihópur um um framkvæmd og innleiðingu forvarnaáætlunar.
- *Tímarammi:* 2026–2030.

Nánari lýsing á aðgerð

Komið verði upp mælaborði á vef Stjórnarráðs Íslands, með yfirliti aðgerða ásamt upplýsingum um stöðu aðgerða í áætluninni. Gert er ráð fyrir að mælaborðið sé uppfært tvisvar á ári, að vori og hausti, og að stýrihópur samkvæmt aðgerð 22 kalli eftir upplýsingum frá framkvæmdaaðilum um stöðu aðgerða fyrir uppfærslu mælaborðs.